

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з головних причин низької інноваційної активності вітчизняних підприємств є відсутність коштів на проведення інноваційної діяльності. Тому фінансове забезпечення інноваційного процесу є одним з головних завдань провайдингу інновацій.

Процес формування і використання коштів на інновації повинен мати стратегічний характер і ґрунтуватися на певних принципах. Так, у роботі визначаються такі:

- Підпорядкованість стратегічних цілей інвестиційної стратегії стратегічним цілям інноваційного розвитку.
- Варіабельність та гнучкість стосовно змін зовнішнього середовища.
- Відповідність інвестиційної стратегії існуючому інвестиційному клімату, напрямкам державного регулювання інноваційних і інвестиційних процесів з урахуванням перспектив розвитку.
- Паралельність розробки маркетингової та інвестиційної стратегії інноваційного розвитку.
- Прийнятий рівень ризику інвестиційних рішень.
- Достатність інвестиційних ресурсів для реалізації проектів інноваційного розвитку.
- Ефективність інвестування.

На сьогодні в Україні існує кілька джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Розглянемо їх більш докладно з поділом на три групи: власні, позичкові і залучені.

До власних джерел належать:

- **Прибуток**, що залишився у розпорядженні підприємства. В нинішніх умовах господарювання близько 80% промислових підприємств відчувають нестачу власних коштів для інноваційної діяльності. Хоча, не зважаючи на це, інноваційну активність деяка частка з них проявляє.
- **Амортизаційні відрахування**. Для швидшого оновлення основних фондів та технічного розвитку використовують метод прискореної амортизації.
- **Використання квазіінвестиційних ресурсів** як джерел росту та розширення підприємства – умовно інвестиційні ресурси, тобто кошти, що знаходяться в тіньовому секторі і можуть бути в ролі потенційних резервів для фінансування інноваційної діяльності за умови виведення їх із тіні.

До позичкових джерел відносять:

1. **Бюджетні асигнування, що виділяються на державному та регіональному рівнях.**

Така підтримка держави може надаватися шляхом:

- повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;
- часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету

Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і(або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

- повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачених суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;
- надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;
- майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України "Про страхування".

2. **Кошти спеціальних позабюджетних фондів** фінансування НДЦКР, які створюються підприємствами і місцевими органами управління. Джерелами формування місцевими радами таких позабюджетних фондів є:

- додаткові доходи та заощаджені кошти, одержані за рахунок організованих місцевими радами заходів із розв'язання економічних і соціальних проблем;
- добровільні внески й пожертвування громадян, підприємств (об'єднань), організацій та установ;
- доходи від місцевих позик та грошово-речових лотерей, аукціонів, а також від прибутків, одержаних від проведення суботників;
- доходи від розпродажу майна ліквідованих підприємств місцевого господарства, що належать до комунальної власності відповідних адміністративно-територіальних одиниць;
- орендна плата за землю;
- штрафи за забруднення навколишнього середовища та нераціональне використання природних ресурсів й інші порушення природоохоронного законодавства, санітарних норм і правил, а також платежі, які компенсують завдану шкоду;
- штрафи за адміністративні правопорушення, вчинені на їхній території;
- доходи від реалізації безгосподарного і конфіскованого майна;
- доходи від продажу населенню квартир і будинків та інші доходи.

Витрачаються вони на розсуд відповідної місцевої ради і перебувають на спеціальних рахунках, що відкриваються в установах банків, і вилученню не підлягають.

3. **Кредитні ресурси комерційних банків.** На цей час в Україні працює трохи більше 170 комерційних банків, хоча довірою споживачів та популярністю користується значно менша їх кількість. Звичайно наслідки світової фінансової кризи 2008-09 рр. і досі дають про себе знати. Так, багато банків і дотепер не видають значних сум кредитів, які необхідні на розвиток підприємств. На сьогоднішні майже неможливо отримати кредит на початок бізнесу. Виняток становлять лише VIP-клієнти. Крім того, відсоткові ставки за кредитами сьогодні є досить високими, і підприємства просто не спроможні їх сплачувати.

Але, не зважаючи на велику кількість проблем з отриманням кредиту для розвитку бізнесу, вони все ж таки існують. Хоча суми за цими кредитами зазвичай не перевищують 200 тис. грн, а в більшості банків становлять і до 50 тис. грн. Є банки, які надають кредити і на більші суми – від 1 млн грн і більше. Та вони зазвичай встановлюють не досить тривалий термін дії кредиту – до 1 року, в деяких випадках до 5 років. Хоча, як відомо інноваційні проекти зазвичай мають значно більший термін окупності. Існують кредити на початок бізнесу, які передбачають власний ваговий внесок. До того ж майже всі кредити передбачають високий коефіцієнт покриття або залогу. Існують також і так би мовити спеціальні кредити. Наприклад, ПроКредит Банк підписав з німецьким банком розвитку KfW Угоду про

фінансування проектів у сфері енергозбереження, що передбачає кредитування малого та середнього бізнесу. Сума кредиту за цим проектом не обмежена, а термін кредиту обмежено 60 місяцями.

Отже, можна дійти висновку, що в разі прийняття рішення про отримання кредиту підприємець має розглянути всі існуючі альтернативи і мати декілька варіантів, у тому числі і можливість рефінансування кредиту в майбутньому в інших банках.

4. **Іноземні інвестиції.** Україна посідає не найкращі позиції у світових рейтингах. Відповідно до цього і обсяги іноземного капіталу, що вкладається в інноваційний розвиток вітчизняних підприємств не є достатнім. Однак існують яскраві приклади, що доводять можливість використання таких інвестицій. Так, досить ефективним є створення спільних підприємств, де частина акцій і, відповідно, прибутку підприємства належить іноземним партнерам. Такий шлях свого часу обрав Китай, і на сьогодні ця країна має досить високі позиції у сфері інноваційної діяльності. Звичайно, не всі види діяльності є цікавим для іноземних інвесторів, тому, якщо підприємство бажає залучитись підтримкою та фінансовою допомогою іноземного партнера, необхідно провести детальний аналіз всіх потенційних інвесторів. Необхідно дослідити, у які саме сфери діяльності він зазвичай вкладає кошти, на яких умовах і т. п. Крім того, треба значно активізувати свою так би мовити "поширеність", або "популяризацію". Для цього необхідно брати участь в усіх можливих інноваційних конкурсах, що проводяться в Україні та поза її межами. Досить часто іноземні інвестори знаходять об'єкти інвестування саме на таких заходах.

5. **Кошти від реалізації облігацій підприємства.** Облігації підприємств (організацій) – це вид боргових цінних паперів, що служать цілям залучення грошових ресурсів для оновлення основного капіталу. Емітент несе зобов'язання перед власниками облігацій щодо їх викупу в обумовлений термін та щодо виплати доходу. Власники облігацій не мають прав на участь в управлінні емітентом, вони виступають як кредитори, доходи яких залежать від результатів діяльності підприємства (організації).

До основних переваг фінансування на основі емісії облігацій можна віднести такі:

- диверсифікація капіталодавців, зокрема кредиторів;
- залучення коштів здійснюється на довгостроковий період;
- податкові переваги, оскільки проценти за облігаціями відносяться на зменшення оподаткованого доходу емітента;
- порівняно з акціями облігації є менш ризиковим об'єктом вкладення коштів для інвесторів.

Серед найсуттєвіших недоліків цього інструменту фінансування найчастіше наводяться такі:

- порівняно високий рівень накладних витрат, пов'язаних із випуском облігацій;
- ризик сплати завищених процентів, передбачених умовами випуску облігацій, у разі зменшення ставок на ринку капіталів;
- через значну кількість держателів облігацій і широку географію їх знаходження можуть виникнути труднощі ведення переговорів з капіталодавцями в разі необхідності пролонгації строків погашення.

6. **Кошти вітчизняних та іноземних інноваційних, венчурних фондів та інвестиційних банків та фондів.**

Інноваційний фонд – фонд фінансових ресурсів, створений з метою фінансування науково-технічних розробок і ризикових проектів. Джерелом фінансових ресурсів є спонсорські внески фірм і банків. Звичайно засоби фонду розподіляються між претендентами на інвестиції на конкурсній основі. В Україні діє чимало інноваційних неприбуткових інноваційних фондів, які зазвичай займаються громадською діяльністю. Крім того, у країні є Державний інноваційний фонд, підвідомчий КМУ. Джерелами коштів Державного інноваційного фонду є:

- бюджетні коштів, що надаються державою для підтримки науково-технічної діяльності;
- позабюджетні надходження у вигляді обов'язкових внесків підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;
- повернення коштів інноваційної позички, лізингу та інвестиційного внеску і частини прибутку від реалізації інноваційних проектів відповідно до чинного законодавства;
- добровільні внески юридичних і фізичних осіб.

Інвестиційний фонд – це спосіб інвестування грошей для групи інвесторів, за якого вартість інвестування цільових об'єктів розподіляється поміж всіма ними. Такий фонд може мати за мету набагато ширше коло об'єктів для інвестування, ніж можуть собі дозволити деякі інвестори. Окремим різновидом такого фонду є *венчурні фонди*, метою яких є вкладання коштів саме в інноваційні проекти. В Україні інвестиційні фонди з'явилися лише в 2001 р., хоча перші спроби були ще в 1990-х рр. На сьогодні згідно з даними порталу Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ) в Україні є більше 1000 інвестиційних фондів, хоча останніми роками вони не показують позитивної доходності.

Інвестиційний банк – спеціалізована кредитна установа, що залучає довготерміновий позиковий капітал і надає його в розпорядження позичальникам (підприємцям і державі) через випуск облігацій та інших видів боргових зобов'язань. Основними функціями інвестиційного банку є з'ясування характеру і розміру фінансових потреб позичальників, узгодження умов позички, вибір виду цінних паперів, визначення термінів їх емісії та розміщення серед інвесторів. Інвестиційний банк є не просто посередником між інвестором і позичальником, а й гарантом емісії та організатором ринку. В Україні інвестиційні банки зазвичай називають інвестиційними компаніями.

Згідно з Указом Президента "Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії" *інвестиційною компанією* визнається торговець цінними паперами, який, крім інших видів діяльності, може залучати кошти для здійснення спільного інвестування шляхом емісії цінних паперів та їх розміщення.

На сьогодні в Україні працює близько 60 інвестиційних банків, які надають такі види послуг:

- інвестиційний банкінг – андеррайтинг для органів державної влади, органів місцевої влади, корпорацій, обслуговування угод із злиття поглинання, інвестиційний консалтинг;
- брокерські послуги – ринок акцій, ринок цінних паперів з фіксованим відсотком, іпотечний ринок і ринок нерухомості, товарний ринок;
- послуги інвестиційного менеджменту – створення та управління фондами різних типів, довірче управління для населення, довірче управління для професіональних інвесторів;
- сервісні послуги – кредитна підтримка інвесторів, кредитна підтримка емітентів, проведення валютно-обмінних операцій, розрахунково-клірингове обслуговування, страхування, аналітична підтримка;
- керування активами;
- аналіз фінансових ринків.

7. Кошти "бізнес-ангелів".

Бізнес-ангел – це приватний інвестор, який вкладає кошти в інноваційні проекти за умови повернення інвестицій та частки в капіталі компанії.

В Україні діє Асоціація приватних інвесторів, які, крім надання стартового капіталу, також надають управлінській та професійний досвід, рекомендації, необхідні зв'язки та репутаційну підтримку.

Однак, незважаючи на існування цілої асоціації інвесторів, основи діяльності "бізнес-ангелів", як альтернативної форми підтримки та розвитку інноваційної діяльності в нашій державі лише формуються.

8. Кошти, отримані на умовах франчайзингу, лізингу, селенгу.

Франчайзинг – це форма співпраці між юридично та фінансово незалежними сторонами (компаніями та/або фізичними особами), в рамках якої одна сторона (франчайзер), що володіє успішним бізнесом, відомою торговою маркою, ноу-хау, комерційними таємницями, репутацією та іншими нематеріальними активами, дозволяє іншій стороні (франчайзі) користуватися цією системою на певних умовах.

Основні принципи співпраці за франчайзингом:

- Франчайзер є власником торговельної марки, ноу-хау, комерційного досвіду та ділової репутації, а також інших нематеріальних активів.
- Франчайзер має перевірену та успішну бізнес-ідею.
- Франчайз і керує справою під вивіскою франчайзера як незалежний підприємець, франчайзі може бути як юридичною особою, так і фізичною особою-підприємцем, його заробітком є прибуток від діяльності.
- Франчайзі є власником майна, що знаходиться в точці.
- Франчайзі сплачує вартість франшизи (одноразово), а також періодичні відрахування за користування франшизою (безпосередньо у формі платежів або побічно в націнках на товар, що купуються у франчайзера).
- Франчайзі часто не має можливості самостійно визначати ціни товарів або послуг у своїй точці.
- Зазвичай франчайзі має можливість самостійно формувати асортимент у межах, визначених франчайзером.
- Принципи співпраці франчайзера і франчайзі регулює франчайзинговий договір, а інструкції, як власне вести діяльність, зібрані в операційному підручнику.
- Франчайзер передає франчайзі знання того, як власне необхідно вести діяльність (ноу-хау).

Бренди, мережі яких в Україні розвиваються за франчайзингом – це Піца Челентано, Форнетті, "Наша Ряба", Fit Curves, New-York-Street- Pizza, Mexx, Nike, Bosch Service та ін.

29 грудня 2001 року почала свою діяльність в Україні Асоціація франчайзингу, головним завданням якої є представлення інтересів підприємців, що працюють за договорами франчайзингу, на урядовому рівні. Асоціація займається розвитком ринку, організацією виставки, конференцій, семінарів, публікаціями та консультаційною підтримкою.

Таким чином, суб'єкт господарювання, що володіє певним успішним бізнесом може отримувати додаткові кошти та вкладати їх у свій розвиток за рахунок продажу франшизи.

Лізинг – підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна. Таке майно є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Лізинг – це довгострокова оренда машин і обладнання, видача обладнання напрокат. Лізинг дозволяє промисловим, торговим, транспортним та іншим підприємствам (орендаторам) отримувати в комерційних банках і лізингових компаніях (орендодавців) за певну орендну плату в довгострокове користування широкий перелік основних засобів.

Одним із різновидів лізингових операцій є селенг. *Селенг* – це двосторонній процес, який є специфічною формою зобов'язання, що регламентується угодою майнового найму і полягає в передачі власником своїх прав у користуванні та розпорядженні його майном селенг-компанії за визначену плату. При цьому власник залишається володарем переданого майна і може при першій вимозі повернути його. Селенг-компанія залучає і вільно використовує на свій розсуд майно та окремі майнові права громадян і суб'єктів господарювання. Майном можуть бути різні об'єкти права власності: гроші, цінні папери, земельні ділянки, підприємства, будівлі, обладнання і т. п.

9. **Форфейтинг, факторинг:**

Форфейтинг є формою кредитування зовнішньої торгівлі, за якою фінансовий агент (форфейтер) придбаває комерційні зобов'язання покупця (імпортера) перед кредитором (продавцем, експортером) шляхом купівлі векселя без права регресу, тобто покупець векселя бере на себе весь ризик неплатежу і не може висунути претензії попередньому власнику. Тобто це операція з купівлі боргу. Форфейтинг застосовується при постачанні обладнання на великі суми в зовнішньоекономічних операціях. Таким чином, експортна операція з відстрочкою платежу перетворюється на готівкову, кредитуючи дебіторську заборгованість інших країн, у яких неможливо отримати державні експортні кредити або гарантії за ними. Дані операції дозволяють підприємствам укладати договори, які значно перевищують їхні фінансові можливості.

Факторинг є досить схожою операцією, яка полягає в викупі факторинговою компанією дебіторської заборгованості за товари або послуги. Тобто ця форма кредитування використовується саме в торговельній діяльності.

Залучені джерела. До залучених джерел належать:

1. **Кошти від емісії цінних паперів, розміщення цінних паперів на вторинному ринку, додаткові внески в уставний фонд.**

Тобто підприємство випускає додатково цінні папери і тим самим вливає додатковий капітал для розвитку бізнесу або ж виходить з вже існуючим обсягом цінних паперів на вторинний ринок, залучаючи нових акціонерів та отримуючи додаткові кошти. Підприємство може також збільшити свій статутний капітал шляхом вкладання додаткових власних коштів вже існуючих власників або залучаючи нових.

- **Кошти в межах інтеграції підприємств.** Інноваційна діяльність досить часто є невіддільною конкретному підприємству і не лише через брак коштів, а й досвіду,

професіоналізму і т. п. Для уникнення такого "глухого кута" підприємства можуть об'єднуватись і отримувати додаткові ресурси для реалізації інноваційної діяльності.

- **Вітчизняні та міжнародні фонди, які надають гранти.** До таких установ належать наукові фонди та організації-донори.

Науковим фондом є організація, яка має на меті підтримку дослідних проектів, спрямованих на розвиток науки. Зазвичай суб'єктами отримання допомоги від таких фондів є вчені, науковці, науково-дослідні інститути, наукові організації, науково-дослідні відділи підприємств і т. п. В Україні працюють не лише вітчизняні фонди (найбільш відомим з яких є Державний фонд фундаментальних досліджень), а також і міжнародні фонди, такі, як: Європейський науковий фонд, національні наукові фонди різних країн, наукові фонди з окремих сфер діяльності (Російський фонд гуманітарних наук, Казахстанський фонд інформатизації суспільно-гуманітарних наук) і т. п.

До того ж в Україні проводять свою діяльність і надають фінансову підтримку багато **організацій-грантодавців**. Це такі організації, які надають безоплатну субсидію підприємствам, організаціям та фізичним особам в грошовій та натуральній формі на проведення різноманітних наукових та інших досліджень, дослідно-конструкторських робіт, на навчання, лікування та інші цілі з наступним звітом про їх використання. Найбільш відомими донорами, які надають гранти на удосконалення, модернізацію та перехід до інноваційної концепції діяльності є такі організації:

- **Фонд "Євразія".** Він сприяє розвитку демократичних та ринкових інститутів у дванадцятьох країнах колишнього СРСР, у т. ч. й в Україні. Через мережі своїх представництв фонд щорічно присуджує близько 1000 грантів на суму більше ніж 20 млн дол. США. Ці гранти, у середньому по 20 000 дол. США кожний, як правило, присуджуються за принципом "відкритих дверей", тобто фінансуються по мірі отримання пропозицій. Фонд також фінансує спеціальні конкурси, які відповідають потребам та запитам місцевих співтовариств, та управляє партнерськими програмами, що фінансуються спільно з іншими донорами. Фонд надає гранти на підтримку інноваційних проектів за такими програмними напрямками:

- розвиток приватного підприємництва;
- громадянське суспільство;
- державне управління та місцеве самоуправління.

- **Фонд "Східна Європа".** Місія фонду – сприяти соціальному та економічному розвитку України, мобілізуючи ресурси, зміцнюючи суспільство та підтримуючи партнерство громадян, влади та бізнесу. Фонд надає гранти за основними чотирма напрямками:

- якісна вища освіта;
- корпоративна соціальна відповідальність та відповідальна благо-чинність;
- ефективне управління;
- місцевий економічний та соціальний розвиток.

- **Міжнародний фонд "Відродження".** Даний фонд розподіляє гранти між організаціями, які працюють на розвиток суспільства. Він надає підтримку в організації суспільних обговорень, проведенні конференцій, семінарів, публікації інформаційних матеріалів та ін.

- **Агентство США з міжнародного розвитку (USAID).** Надає економічну та гуманітарну підтримку в процесі переходу держави до ринкової економіки в Україні. Агентство здійснює свою роботу в таких сферах:

- економічне зростання: розвиток інфраструктури, створення сприятливого клімату для підприємницької діяльності, місцеве самоуправління, кредитування та інвестування бізнесу;
- демократія та самоуправління;
- охорона здоров'я.